

Ginter Dzierżon

Dyspensowanie od obowiązków zachowania dnia świątecznego oraz dnia pokuty wynikających z przykazań kościelnych

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 48/1-2, 121-134

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. GINTER DZIERŻON

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

DYSPENSOWANIE OD OBOWIĄZKÓW ZACHOWANIA DNIA ŚWIĄTECZNEGO ORAZ DNIA POKUTY WYNIKAJĄCYCH Z PRZYKAZAŃ KOŚCIELNYCH

Spis treści. Wstęp. 1. Podmioty uprawnione do dyspensowania. 1.1. Biskup diecezjalny. 1.2. Proboszcz. 1.3. Przełożeni instytutów zakonnych oraz stowarzyszeń życia apostołskiego. 2. Adresat dyspensy. 3. Przyczyna dyspensowania. Zakończenie.

Wstęp

Pryncypialną zasadą pastoralnej działalności Kościoła jest troska o zbawienie człowieka (kan. 1752 KPK). To posłannictwo realizuje On poprzez swe moralne przesłanie wyrażone m.in. w przykazaniach kościelnych¹. W Katechiźmie Kościoła Katolickiego stwierdzono, iż *Przykazania kościelne odnoszą się do życia moralnego, które jest związane z życiem liturgicznym i czerpie z niego moc*². Wprowadzanie tego typu postanowień zmierza zatem do kształtowania oraz dynamizowania rozwoju życia duchowego osoby ludzkiej poprzez wskazanie nieodzownego minimum praktyk religijno – moralnych oraz uczestnictwa w życiu liturgicznym Kościoła³. Trafnie zauważył R. Sobański, iż regulacja o charakterze moralnym wymaga (...) *akceptacji, podjęcia i ciągłego zmagania się o jej realizację. Nie tylko faktyczna świętość, lecz przyjęcie jej jako wezwania decyduje o być albo nie być chrześcijaninem*⁴.

¹ Zob. J. Nagórny, *Kościół nakazów i zakazów. Współczesne zakwestionowanie „moralności przykazań”*, w: *Przykazania kościelne dzisiaj*, pod red. J. Nagórnego i J. Gocko, Lublin 2001, s. 24.

² Por. KKK nr 2041.

³ Zob. J. Wróbel, *Przykazania kościelne wczoraj i dziś*, w: *Przykazania kościelne dzisiaj*, pod red. J. Nagórnego i J. Gocko, Lublin 2001, s. 85.

⁴ Zob. R. Sobański, *Norma kanoniczna – norma etyczna*, *Collectanea Theologica* 54 (1984), z. 3, s. 7.

Należy jednocześnie zauważyć, iż ustalone przez Kościół przykazania posiadają nie tylko wymiar moralny, lecz posiadają również walor prawny. Albowiem tym przypadku spotykamy się z normami o charakterze dyscyplinarnym. Treścią przecież owych dyrektyw stają się oczekiwane od wiernych działania⁵.

Na mocy decyzji z dnia 12. 03. 2003 r. zostały ustalone nowe sformułowania przykazań kościelnych⁶. Co więcej, w biuletynie *Akta Konferencji Episkopatu Polski* zaprezentowano jednocześnie *wykładnię sformułowań* zawartych w I i IV przykazaniu⁷.

Z postanowień ustalonych przez Kościół wynikają pewne zobowiązania. Przedmiotem naszego zainteresowania staną się jednak wyłącznie te, które wiążą się z zachowaniem dnia świątecznego lub dnia pokuty, tzn. te, które wynikają z dyspozycji zawartych w pierwszym oraz czwartym przykazaniu.

Treść owych zobowiązań została określona w innych w dokumentach Kościoła. Otóż w poprawkach naniesionych przez Kongregację Nauki Wiary do Katechizmu Kościoła Katolickiego co do pierwszego przykazania stwierdzono m.in., iż *Przykazanie kościelne (...) wymaga od wiernych święcenia dnia (...) przede wszystkim przez uczestnictwo w celebracji eucharystycznej gromadzącej chrześcijańską wspólnotę. Należy także uwolnić się od tych wszystkich prac i spraw, które przede wszystkim przeszkadzają święcić te dni*⁸.

W wykładni natomiast dotyczące czwartego przykazania kościelnego wyszczególniono pewne zobowiązania związane z zachowaniem dnia pokuty. W dokumencie tym wskazano m.in., iż *czynami pokutnymi są: modlitwa, jałmużna, uczynki pobożności i miłości, umartwienie przez wierniejsze pełnienie obowiązków, wstrzeżliwość od pokarmów mięsnych i post. Następnie zaś wskazano, iż powstrzymywanie się od zabaw obowiązuje we wszystkie piątki i w czasie wielkiego postu*⁹.

⁵ Szerzej na temat norm o charakterze dyscyplinarnym zob. R. Sobański, *Zasięg normy kanonicznej*, Prawo Kanoniczne 34 (1991), s. 37-49.

⁶ Por. *Nowe sformułowania przykazań kościelnych i wykładnia dla przykazań I i IV*, w: *Akta Konferencji Episkopatu Polski* (2003) nr 8, s. 33.

⁷ Tamże.

⁸ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego. Corrigenda (Poprawki naniesione przez Kongregację Nauki Wiary)*, Poznań 1998, s. 15.

⁹ *Nowe sformułowania*, dz. cyt., s. 33. Tamże.

Jeżeli zatem taka jest treść postanowień Kościoła, to w tym kontekście rodzi się zasadnicze pytanie: czy wierni są zobligowani do wypełnienia zawartych w nich dyrektyw w sposób bezwzględny?

Odpowiedź na tak postawione pytanie może być jedynie negatywna. Trafnie zauważył E. Baura, iż w funkcjonowaniu każdego systemu prawnego występuje konieczność wprowadzenia mechanizmów, które umożliwiałby znalezienie w przypadkach szczególnych słusznego rozwiązania, odbiegającego od dyspozycji charakterze generalnym¹⁰.

Stąd też w systemie kanonicznym funkcjonuje wiele instytucji, których celem jest złagodzenie surowości ustawy kościelnej. Do nich należałoby zaliczyć m.in. tolerancję, łagodną interpretację, epikeję, czy też dyspensę¹¹. Przedmiotem naszego zainteresowania stanie się jednak wyłącznie ta ostatnia, tzn. dyspensa.

Mając na uwadze treść wspomnianych zobowiązań: należałoby zapytać: czy istnieje możliwość dyspensowania od wymogów zawartych w przykazaniach pierwszym i czwartym?

Poszukując odpowiedzi na postawione pytanie na wstępie należy zauważyć, iż przytoczone regulacje pochodzą z prawa pozytywnego¹². Oznacza to zatem, iż na skutek zaistnienia szczególnych okoliczności kompetentny autorytet mając na uwadze dobro duchowe wiernych mógłby podjąć stosowną decyzję w tej materii¹³. Innymi słowy, w poszczególnym przypadku mogłoby dojść do rozluźnienia ustawy czysto kościelnej (*relaxatio legis*) w szczególnym przypadku (kan. 85 KPK).

Należy jednocześnie dodać, iż możliwość udzielenia dyspensy zagwarantował Prawodawca w brzmieniu kan. 1245 KPK, stwierdzając *Przy zachowaniu prawa biskupów diecezjalnych, o których w kan. 87, proboszcz może dla słusznej przyczyny i według przepisów biskupa diecezjalnego, udzielić w poszczególnych wypadkach dyspensy od obowiąz-*

¹⁰ Zob. E. Baura, *La dispensa canonica della legge*, Milano 1997, s. 7. Autor ten stwierdził: „Qualsiasi sistema legislativo avverte sempre la necessità di prevedere dei meccanismi che consentono di trovare in un caso particolare la giusta soluzione per disostantosi dal criterio generale”.

¹¹ Zob. J. Krukowski, *Dyspensy (kan. 85-93)*, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, pod red. J. Krukowskiego, t. 1, Poznań 2003, s. 149.

¹² KKK nr 2041.

¹³ Zob. V. De Paolis, A. Montan, *Libro I del Codice: Norme generali (cann. 1-203)*, w: *Il diritto nel mistero della Chiesa*, t. 1, Roma 1988, s. 319.

ku zachowania dnia świątecznego lub dnia pokuty (...) to samo może uczynić również przełożony kłeryckiego instytutu zakonnego lub stowarzyszenia apostołskiego na prawie papieskim w odniesieniu do swoich podwładnych oraz innych osób przebywających na stałe w domu.

Podjmując prezentację interesującej nas problematyki pragniemy skoncentrować uwagę na trzech zasadniczych wątkach, tzn. zagadnieniu podmiotów uprawnionych do dyspensowania, problematyce adresatów dyspensy oraz kwestii przyczyn dyspensowania.

1. Podmioty uprawnione do dyspensowania

Prawodawca w kan. 1245 KPK wśród podmiotów uprawnionych do wydania dyspensy w pierwszym rzędzie wymienia biskupa diecezjalnego. Należy jednocześnie dodać, iż z treści przytoczonego przepisu nie wynika, iż władza ta została zarezerwowana wyłącznie biskupowi diecezjalnemu (kan. 381 §2 KPK). Albowiem na mocy samego prawa uprawnienia takie posiadają również autorytety niższego rzędu tzn. proboszcz oraz przełożeni kłeryckich instytutów zakonnych oraz stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim.

1.1. Biskup diecezjalny

Mając na uwadze naturę władzy biskupa diecezjalnego związaną z dyspensowaniem należy zauważyć, iż wiąże się ona ściśle z wykonywaniem władzy wykonawczej (kan. 85 KPK). Nawiązując zatem do brzmienia kan. 134 §3 KPK należy stwierdzić, iż w tym przypadku kompetentnym staje się nie tylko wymieniony nominalnie w normie biskup diecezjalny, lecz uprawnienia takie posiadają również inne autorytety prawnie zrównane z nim, tzn. prałaci oraz opaci terytorialni, wikariusze i prefekci apostołscy oraz administratorzy apostołscy ustanowieni na stałe (kann. 381 §2, 368 KPK). Na mocy zaś Konstytucji Apostolskiej *Spirituali militum curae*, opublikowanej w dniu 21. 04. 1986 r. z biskupem diecezjalnym zostali zrównani również ordynariusze wojskowi¹⁴.

Należy jednocześnie dodać, iż niektórzy autorzy wyrażają opinię, zgodnie z którą władza dyspensowania od ustaw o charakterze powszechnym przysługuje także prałatom stojącym na czele prałatur

¹⁴ Zob. Joannes Paulus II, *Constitutio Apostolica Spirituali militum curae* – 21. 04. 1986 r., AAS 78 (1986), s. 483.

personalnych (kan. 295 §1 KPK)¹⁵. Takie stanowisko należy uznać za słuszne zważywszy na fakt, iż w myśl ogólnych zasad interpretacyjnych zwyczajna władza wykonawcza do ogółu spraw winna być interpretowana szeroko (kan. 138 KPK). Z drugiej zaś strony należy stwierdzić, iż byłoby paradoksem, że w określonej sytuacji stosowną decyzję mógłby podjąć autorytet niższego rzędu, np. proboszcz, a nie mógłby tego uczynić prałat personalny.

Z przeprowadzonych analiz wynika, iż na mocy samego prawa w sytuacji zwyczajnej takich uprawnień nie posiadają inne osoby dysponujące władzą wykonawczą np. wikariusz generalny, czy też wikariusz biskupi. Ustawodawca jednak w tym przypadku przewidział możliwość udzielenia delegacji (kan. 85 KPK)¹⁶. Albowiem w kan. 137 §1 KPK postanowił on, iż zastosowanie takiego mechanizmu niemożliwe stałoby się to jedynie wówczas, gdyby w normie znajdowała się wyraźna klauzula zabraniająca. W przytoczonym brzmieniu kan. 1245 KPK takie zastrzeżenie jednak nie występuje. A zatem delegacja do udzielenia dyspensy od zobowiązań zachowania dnia świątecznego lub dnia pokuty mogłaby zostać udzielona przez kompetentną władzę tym autorytetom.

1.2. Proboszcz

Generalnie rzecz biorąc, proboszczom z urzędu nie przysługuje władza dyspensowania¹⁷. Nie oznacza to jednak, iż od przytoczonej zasady generalnej nie ma odstępstw. Albowiem w myśl zasad ujętych w kan. 89 KPK takie uprawnienie mogłoby zostać również udzielone proboszczowi na mocy samego prawa w sposób wyraźny¹⁸.

Zasygnalizowaliśmy już, iż z taką pozytywną decyzją Ustawodawcy kościelnego spotykamy się m.in. w przytaczanym już kan. 1245 KPK. Przypomnijmy, w normie tej Prawodawca postanowił

¹⁵ Zob. E. Baura, *Comentario al. can. 87*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, pod. red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez – Ocaña, t. 1, Pamplona 1996, s. 685.

¹⁶ Zob. J. Bakalarz, *Miejsca i czasy święte*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 3, Lublin 1986, s. 413; Baura, *La dispensa*, dz. cyt. s. 247; J. Miras, J. Canosa, E. Baura, *Compendio de derecho administrativo canónico*, Pamplona 2001, s. 252; H. Socha, *Allgemeine Normen*, w: *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, pod red. K. Lüdicke, t. 1, Essen 1985-, ad 87 nr 4.

¹⁷ Krukowski, *Dyspensy*, dz. cyt., s. 155.

¹⁸ Zob. V. Mosca, *I luogi e i tempi sacri (cann. 1205-1253)*, w: *Quaderni della Mendola*, t. 2, Milano 1995, s. 212.

wyraźnie, iż proboszcz dla słusznej przyczyny oraz według przepisów biskupa diecezjalnego mógłby również podjąć stosowną decyzję o udzieleniu dyspensy. Oznacza to więc, iż posiada on tę władzę na mocy samego prawa. W tym przypadku więc spotykamy się z aplikacją zasady pomocniczości (*il principio di sussidiarietà*)¹⁹.

Zdaniem kanonistów dyspensę mogliby również wydać ci, którzy są prawnie zrównani z proboszczem, tzn. kapłan zarządzający parafią tymczasową (kan. 516 KPK), kapłan kierujący działalnością duszpasterską parafii w której biskup dopuścił do współdziałania w pasterzowaniu diakona, inną osobę nie posiadającą święceń kapłańskich, albo wspólnotę osób (kan. 517 §2 KPK), administrator parafii (kan. 540 §1 KPK), kapelan wojskowy (Konstytucja Apostolska *Spirituali militum curae* – 21. 04. 1986 r., art. 7)²⁰, rektor seminarium duchownego lub jego delegat (kan. 262 KPK), a także wikariusz tymczasowo zarządzający parafią (kan. 541 §1 KPK)²¹.

Dostrzegamy zatem, iż zakres osób posiadających władzę w tej materii jest dosyć szeroki. W tym miejscu należy jednak podkreślić, iż proboszcz pełni pasterską pieczę nad powierzoną mu wspólnotą pod władzą biskupa diecezjalnego (kan. 515 §1, 519 KPK)²². Zdaniem A. Borrassa, tym sposobem Prawodawca uwydatnił relację podporządkowania hierarchicznego (*la subordinazione gerarchica*)²³. Oznacza to zatem, iż powinien on podejmować decyzje zgodnie z wytycznymi swego przełożonego.

Odzwierciedlenie tej prawdy znajdujemy m.in. w treści kan. 1245 KPK. Ustawodawca bowiem przyznając pewne uprawnienia proboszczowi zaznaczył zarazem, iż powinien on czynić to według przepisów biskupa diecezjalnego. Biskup więc jest zobowiązany do wydania przepisów partykularnych w tej materii.

W tym miejscu należy jednak zauważyć, iż dyspozycje zawarte w kan. 1245 KPK nie posiadają charakteru ustaw unieważniających

¹⁹ Zob. A. Giacobbi, A. Montan, *I luogi e i tempi sacri (cann. 1205-1253)*, w: *Il diritto nel mistero della Chiesa*, t. 3, Roma 1992, s. 339.

²⁰ Miras, Canosa, Baura, dz. cyt., s. 253.

²¹ Giacobbi, Montan, dz. cyt., s. 339.

²² Por. Kongregacja do Spraw Duchowieństwa, *Instrukcja Kapłan pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Wrocław 2002, s. 48; Zob. także: F. Coccopalmerio, *La parrocchia*, Cinisello Balsamo 2000, s. 41.

²³ Zob. A. Borrassa, *La parrocchia. Diritto canonico e prospettive pastorali*, Bologna 1997, s. 90.

lub uniezdalnających (kan. 10 KPK). Gdyby proboszcz podjął więc decyzję przed wydaniem wymaganego prawem dokumentu, to wówczas wydany akt administracyjny byłby ważny.

1.3. Przełożeni instytutów zakonnych oraz stowarzyszeń życia apostołskiego

Zasygnalizowaliśmy już, iż Ustawodawca na mocy kan. 1245 KPK przyznał również władzę dyspensowania przełożonym kleryckich instytutów zakonnych oraz stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim (kann. 588 §2, 589, 732 KPK). Z dyspozycji tej normy wynika, iż kompetencji takiej nie posiadają przełożeni instytutów świeckich (kan. 717 §§1-3 KPK)²⁴.

Zauważamy zatem, iż w tym przypadku o przyznaniu uprawnień zadecydowały dwie przesłanki: 1). charakter klerycki instytutu (kan. 508 KPK); 2) erygowanie lub formalne zatwierdzenie ze strony Stolicy Apostolskiej (kan. 509 KPK)²⁵.

Zdaniem kanonistów występujące w brzmieniu kan. 1245 KPK pojęcie *przełożony* w pierwszym rzędzie należy odnieść do przełożonych wyższych (ich zastępców) całego instytutu, jego prowincji lub części z nią zrównanej, a także do przełożonych domów niezależnych (kan. 620 KPK)²⁶. Władzę wykonawczą zwyczajną posiadają również wyżsi przełożeni stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim (kan. 732 KPK)²⁷. W znaczeniu niepełnym oraz porównawczym wyższymi przełożonymi są także opat – prymas oraz przełożony kongregacji monastycznej (kan. 620 KPK)²⁸.

Wreszcie należy dodać, iż stosowne uprawnienia posiadają również przełożeni niżsi oraz ich prawni zastępcy²⁹.

2. Adresat dyspensy

W analizie problematyki związanej z możliwością dyspensowania nie można pominąć kolejnej kwestii, dotyczącej odbiorcy dys-

²⁴ Zob. H. Reinhardt, *Heiligungsamt: Heilige Zeiten*, w: Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici, pod red. K. Lüdicke, t. 4, Essen 1985-, ad 1245 nr 3.

²⁵ Bakalarz, dz. cyt., s. 415.

²⁶ Zob. B. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/III, Lublin 1990, s. 69.

²⁷ Tamże, s. 69 i 274-275.

²⁸ Tamże, s. 69; R. Herseler, *Volk Gottes: Religiosen Institute*, w: Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici, pod red. K. Lüdicke, t. 3, Essen 1985-, ad 620 nr 4.

²⁹ Bakalarz, dz. cyt., s. 415.

pensy, zwanego też w literaturze kanonistycznej podmiotem biernym.

W tym kontekście należałoby więc zapytać: kto mógłby otrzymać dyspensę??

Pełnej odpowiedzi na postawione pytanie nie znajdziemy w treści kan. 1245 KPK: Ustawodawca bowiem w przepisie tym określił wyłącznie zakres kompetencji przełożonych zakonnych. Przypomnijmy, w myśl dyspozycji zawartych w tej normie, mogliby oni podjąć stosowną decyzję jedynie względem swoich podwładnych oraz innych osób na stałe przebywających w domu.

W tym kontekście powinniśmy zatem jeszcze raz zapytać: jaki jest zakres uprawnień biskupa diecezjalnego oraz proboszcza?

W próbie odpowiedzi na postawione pytanie powinniśmy sięgnąć do rozwiązań uwydatnionych w kan. 91 KPK. W przepisie tym bowiem Ustawodawca postanowił, iż ten kto posiada władzę dyspensowania może ją wykonywać zarówno w odniesieniu do swoich podwładnych, podróżnych, jak również wobec samego siebie.

Podejmując analizę tej kwestii na wstępie należy stwierdzić, iż nie uzyskamy odpowiedzi na wskazaną wątpliwość, jeśli nie określimy znaczenia prawnego pojęć występujących w normie. Otóż w tym przypadku idzie ustalenie desygnatów takich terminów, jak: *podwładny* oraz *podróżny*.

Rozwiązania w tej materii znajdujemy w Księdze I Kodeksu poświęconej *Normom ogólnym*.

Otóż osoba w porządku kanonicznym uzyskuje własnego ordynariusza (kan. 134 §2 KPK) oraz własnego proboszcza (kan. 519 KPK) zarówno poprzez stałe jak i tymczasowe miejsce zamieszkania (kan. 107 §1, 102 §§1-3 KPK). Co więcej, podwładnymi są również ci, którzy podlegają jurysdykcji kompetentnych autorytetów zarządzających odpowiednimi jednostkami o charakterze personalnym³⁰.

Nawiązując do dyspozycji zawartych w kan. 91 KPK należy stwierdzić, iż dysponujący władzą dyspensowania posiadają ją prze-

³⁰ Zob. E. Baura, *Comentario al can. 91*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, pod. red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez – Ocaña, t. 1, Pamplona 1996, s. 699: „Son súbditos los que pertenecen a una jurisdicción personal respecto al Ordinario personal, los que tienen el domicilio y cuasidomicilio y los vagos (c. 107 §§1 y 2) respecto al Ordinario local, siempre en el ámbito de las respectivas competencias”.

bywając zarówno na własnym terytorium, jak i poza nim. Ponadto, decyzje mogą być podejmowane tak w odniesieniu do podwładnych przebywających na własnym terytorium, jak i wobec nieobecnych na nim. Innymi słowy, osoby te mogłyby przebywać gdziekolwiek. A zatem w tym przypadku władza dyspensowania posiada charakter personalny³¹.

Nadmieniliśmy już, iż w myśl kan. 91 KPK kompetentne autorytety mogłyby skorzystać również z przysługujących im uprawnień względem podróźnych, o ile Prawodawca wyraźnie nie postanowił inaczej³².

Należy zauważyć, iż w treści kan. 1245 KPK nie występuje wyraźna klauzula uniemożliwiająca podejmowanie takich decyzji względem tej kategorii osób. Oznacza to zatem, iż zarówno biskup diecezjalny, jak i proboszcz mogliby także dyspensować obcych, tzn. podróźnych (kan. 100 KPK)³³.

Co więcej, w myśl kan. 107 §2 KPK własnym proboszczem oraz ordynariuszem tułacza jest proboszcz lub ordynariusz miejsca aktualnego jego pobytu. W konsekwencji więc, jeśli osoby te przebywałyby na terytorium jednostki organizacyjnej podlegającej ich jurysdykcji, to wówczas autorytety te mogłyby również podjąć stosowną decyzję wobec tych osób³⁴. W tej sytuacji zatem władza dyspensowania posiada charakter terytorialny³⁵.

Zdaniem kanonistów w jednostkach organizacyjnych o charakterze personalnym zakres uprawnień autorytetów dysponujących władzą dyspensowania nie odnosi się wyłącznie do tych, którzy podlegają ich jurysdykcji, lecz dotyczy również tych, którzy w inny sposób są związani z daną jednostką personalną³⁶.

Wreszcie, ten kto jest uprawniony do dyspensowania mógłby również podjąć taką decyzję względem samego siebie³⁷. Należy jed-

³¹ Krukowski, *Dyspensy (kan. 85-93)*, dz. cyt., s. 158.

³² Miras, Canosa, Baura, dz. cyt., s. 251; Socha, dz. cyt., ad 91 nr 6.

³³ Reinhardt, dz. cyt., ad 1245 nr 1.

³⁴ Miras, Canosa, Baura, dz. cyt., s. 251.

³⁵ Krukowski, *Dyspensy*, dz. cyt., s. 158.

³⁶ Zob. W. Aymans, K. Mörsdorf, *Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des Codex Iuris Canonici*, t. 1, Padeborn – München – Wien – Zürich 1991, s. 280. Czytamy tutaj: „Bei *Personalgemeinschaften* sind die rechtlich Untergebenen die Gläubigen, die zu der Gemeinschaft gehören. Die Dispensvollmacht kann sich aber auch auf solche Gläubige erstrecken, die andere Weise mit der Personalgemeinschaft verbinden sind”.

³⁷ Bakalarz, dz. cyt., s. 415.

nocześnie zauważyć, iż w tym przypadku nie występują żadne ograniczenie terytorialne co do możliwości dyspensowania. W konsekwencji więc kompetentny autorytet mógłby podjąć decyzję względem samego siebie w każdym miejscu³⁸.

Przytoczone przesłanki nie posiadają charakteru ekskluzywnego, tzn. nie decydują w sposób wyłączny o zakresie kompetencji. Podając szczegółowej analizie brzmienia kan. 1245 i 85 KPK należy stwierdzić, iż skorzystanie z przysługujących na mocy prawa uprawnień uzależnione jest od zaistnienia innych okoliczności. Nawiązując do treści kan. 1245 KPK należy zauważyć, iż Ustawodawca nie wprowadził w tej regulacji żadnego wyraźnego ograniczenia co do władzy biskupa. W odniesieniu zaś do proboszcza podkreślił on, iż mógłby on podjąć stosowną decyzję jedynie w poszczególnym przypadku (*singulis in casibus*)³⁹.

W tym kontekście rodzi się zatem zasadnicze pytanie: jakie czynniki decydują o różnicowaniu zakresów kompetencji biskupa diecezjalnego oraz proboszcza?

Podejmując analizę tej kwestii na początku należy stwierdzić, iż w literaturze kanonistycznej sporadycznie porusza się ten wątek.

Zastanawiając się nad obszarem władzy biskupa diecezjalnego w interesującej nas kwestii należałoby nawiązać do ogólnych założeń systemowych związanych z udzielaniem dyspens, zawartych w kan. 85 KPK. Otóż w przepisie tym Ustawodawca wskazał, iż w tym przypadku idzie o rozluźnienie ustawy czysto kościelnej w szczególnym przypadku (*in casu particulari*)⁴⁰.

Na marginesie należy zauważyć, iż w autoryzowanym przez Konferencję Episkopatu Polski tłumaczeniu Kodeksu Prawa Kanoniczego w analogiczny sposób przetłumaczono łacińskie określenia *in casu particulari* (kan. 85 KPK) oraz *singulis in casibus* (kan. 1245 KPK), posilkując się pojęciem *w poszczególnym wypadku*. Taki spo-

³⁸ Zob. J. García Martín, *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, Roma 1999, s. 329.

³⁹ Reinhardt, dz. cyt., ad 1245 nr 2. Autor ten stwierdził: „Die Vollmacht der Pfarrer ist aber anders als die Diözesanbischofs – von Gesetzes wegen auf Einzelfälle beschränkt. Des weiteren kann der Diözesanbischof die Dispensvollmachten der Pfarrer in einzelnen festiegen.”

⁴⁰ Zob. Polskie tłumaczenie kan. 85 KPK. Krukowski, *Dyspensy*, dz. cyt., s. 149. Za niepoprawne należy uznać określenie *w poszczególnym przypadku* (kan. 85 KPK) występujące w Przekładzie Polskim Kodeksu Prawa Kanonicznego zatwierdzonym przez Konferencję Biskupów, (Pallottinum 1984), s. 63.

sób przekładu tekstu należy uznać za niepoprawny. Przytoczone bowiem łacińskie terminy nie posiadają analogicznego jurystycznego desygnatu.

Wracając do zasadniczego wątku naszych rozważań należałoby więc jeszcze raz zapytać: jaką treść prawną należy wiązać z przytoczonym terminem *szczególny wypadek*?

Odpowiadając na to pytanie na wstępie należy stwierdzić, iż to normatywne określenie przeciwstawia się ogólnemu oraz abstrakcyjnemu charakterowi ustawy kościelnej⁴¹. Zdaniem A. Giacobbi oraz A. Montana, w tej sytuacji idzie o przypadki konkretne oraz określone (*in casi concreti e determinati*)⁴².

Nadmieniliśmy już, iż przytoczony wymóg posiada charakter generalny. A zatem okoliczność ta powinna wystąpić przy udzielaniu każdej dyspensy. W konsekwencji więc zarówno biskup diecezjalny, jak i proboszcz podejmujący decyzję powinien również wziąć pod uwagę tę przesłankę tzn. powinien uwzględnić szczególnie charakter zaistniałego przypadku⁴³.

W tym miejscu należy jednak przypomnieć, iż Ustawodawca ograniczył ponadto zakres władzy proboszcza stwierdzając, iż mógłby to uczynić wyłącznie w poszczególnym wypadku.

A zatem powinniśmy zapytać: co należy rozumieć pod pojęciem *poszczególny wypadek*?

Odpowiadając na tę trudność pragniemy nawiązać do opinii T. Pawluka, który wyjaśniając normatywne określenie *singulis in casibus* stwierdził, iż proboszcz nie mógłby podjąć decyzji jednym aktem, na zawsze oraz w odniesieniu do całej parafii bez wyjątku⁴⁴.

Przypomnijmy, Ustawodawca w kan. 1245 KPK uwydatnił jeszcze dodatkowe uwarunkowania w tej materii. Otóż wskazał on,

⁴¹ Zob. E. Baura, *Comentario al can. 85*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, pod. red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez – Ocaña, t. 1, Pamplona 1996, s. 677. Autor ten stwierdził: „(...) podemos afirmar que la *particularidad* que se menciona como elemento definitorio de la dispensa es aquella que se contraponen a la generalidad o a la abstracción, propia de la ley. Por esto, una verdadera dispensa ha de ser concedida mediante un acto potestativo *singular*, el cual agota su eficacia en un caso *determinado*, para unas personas determinadas, por una causa específica, o para una comunidad, pero in situación concreta”.

⁴² Giacobbi, Montan, dz. cyt., s. 339.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, Olsztyn 1986, s. 474.

proboszcz powinien realizować swoje uprawnienie według przepisów biskupa diecezjalnym. Wydaje się zatem, iż biskup w wydanym dokumencie powinien uwzględnić w sposób szczególny przytoczone uwarunkowania.

Wreszcie należy zauważyć, iż z punktu widzenia prawa administracyjnego dyspensa wchodzi w skład konkretnych aktów administracyjnych. Podjęta bowiem przez kompetentne autorytety decyzja charakteryzuje się pewnym stopniem konkretności⁴⁵. Trafnie zauważył J. Krukowski, iż za niepoprawne należy uznać polskie tłumaczenie terminu *acti administrativi singulares* za pomocą określenia *poszczególne akty administracyjne*⁴⁶. Posiłkowanie się bowiem takim pojęciem sugerowałoby, iż dyspensy można było udzielić wyłącznie wobec pojedynczych osób. Tak jednak nie jest. Otóż zdaniem autora (...) „*akt konkretny*” wyznacza *konkretnym adresatom zachowania się w konkretnym wypadku. (...) adresatem tego typu aktów mogą być osoby, fizyczne lub wspólnoty wiernych*⁴⁷.

Na marginesie należy stwierdzić, iż Ustawodawca w kan. 1245 KPK z 1917 r. przyznawał zarówno ordynariuszowi miejsca, jak i proboszczowi władzę w odniesieniu do pojedynczych osób, jak i rodzin. W obowiązującym zaś ustawodawstwie Prawodawca nie poczynił żadnej wzmianki w tej kwestii. Zdaniem J. Bakalarza władza biskupa diecezjalnego odnosi się zarówno do pojedynczych osób, określonej społeczności, wielu osób fizycznych lub prawnych, a nawet całej diecezji⁴⁸. Władza natomiast proboszcza ma zakres węższy. Dotyczy ona bowiem zarówno do pojedynczych osób, rodzin, czy też grup wiernych⁴⁹.

3. Przyczyna dyspensy

W myśl kan. 90 §1 KPK, wyjąwszy prawodawcę oraz jego przełożonego, autorytety niższego rzędu nie powinny dyspensować bez słusznej oraz racjonalnej przyczyny po uwzględnieniu okoliczności

⁴⁵ Zob. J. Krukowski, *Konkretne akty administracyjne*, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, pod red. J. Krukowskiego, t. 1, Poznań 2003, s. 94-95.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Bakalarz, dz. cyt., s. 413.

⁴⁹ Tamże, s. 414. Zob. także: Giacobbi, Montan, dz. cyt., s. 339; A. Vergori, *De locis et temporibus sacris*, w: Commento al Codice di diritto canonico, t. 1, pod red. V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 715.

danego przypadku oraz doniosłości ustawy. Udzielenie dyspensy nie jest więc aktem arbitralnym⁵⁰.

Zdaniem J. Olschewskiego w tym przypadku idzie zatem o znalezienie sprawiedliwej podstawy dyspensowania⁵¹. Innymi słowy, idzie o zaistnienia motywu skłaniającego do podjęcia decyzji przez autorytet kompetentny. Przyczyna więc o której mowa jest nie tyle przyczyną impulsywną, lecz przyczyną motywującą, zwaną też przyczyną finalną⁵².

Tym właściwym podłożem staje się dobro duchowe wiernych⁵³. A zatem, aby przyczyna stała się słuszna nie powinna godzić w dobro wspólne danej społeczności. Racjonalność natomiast podejmowanej decyzji powinna stać w harmonii z racjonalnym charakterem ustawy. Oznacza to zatem, iż w tym przypadku powinna wystąpić właściwa proporcja pomiędzy okolicznością danego przypadku a walorem ustawy⁵⁴. Dyspensujący powinien sobie odpowiedzieć więc sobie na pytanie: czy szczególny charakter danego przypadku usprawiedliwia podjęcie decyzji⁵⁵. Oznacza to zatem, iż każdą sytuację więc należałoby ocenić odrębnie⁵⁶.

Zakończenie

Z przeprowadzonych badań wynika, iż zobowiązania wynikające z pierwszego oraz czwartego przykazania kościelnego, dotyczące obowiązku zachowania dnia świątecznego oraz dnia pokuty nie posiadają charakteru bezwzględnego. W poszczególnych przypadkach bowiem istnieje możliwość uzyskania dyspensy.

⁵⁰ Krukowski, *Dyspensy*, dz. cyt., s. 157.

⁵¹ Zob. J. Olschewski, *Der Begriff „iusta causa“ in der kirchlichen Rechtssprache. Eine „traditio canonica“*, w: *Theologia et Ius Canonicum. Festgabe für H. Heimemann zur Vollendung seines 70. Lebensjahres*, pod red. H. Reinhardta, Essen 1995, s. 244.

⁵² Baura, *La dispensa*, dz. cyt., s. 262-263.

⁵³ Olschewski, dz. cyt., s. 248.

⁵⁴ Miras, Canosa, Baura, dz. cyt., s. 257. Czytamy tutaj: „El can. 90 del CIC habla simplemente de causa justa y razonable. Que la dispensa sea justa quiere decir que no puede lesionar ningún bien jurídico de comunidad, o un derecho particulares. Por otra parte, que la causa sea razonable significa que debe haber armonia entre la razón de la dispensa y la razonabilidad propia de la ley, una proporción entre las circunstancias del caso y la gravedad de la ley”; Krukowski, *Dyspensy*, dz. cyt., s. 157.

⁵⁵ Baura, *La dispensa*, dz. cyt., s. 265-266: Autor ten stwierdził: „Elemento razonable, proprio perchê rationale, deve poggiare necessariamente sulla realtà delle cose, e cioè sulle circostanze del caso singolo che rendono ragionevole la dispensa dalla norma generale”.

⁵⁶ Krukowski, *Dyspensy*, dz. cyt., s. 157.

Należy jednak podkreślić, iż podjęcie decyzji przez kompetentny autorytet nie jest aktem arbitralnym. To znaczy, dysponujący władzą dyspensowania nie są zobowiązani w sposób bezwzględny do podjęcia pozytywnej decyzji na rzecz proszącego o reskrypt. Oceniając bowiem powstałą sytuację nie mogą oni z jednej strony abstrahować od szczególnego charakteru zobowiązań wynikających z przykazań kościelnych, z drugiej zaś powinni wziąć pod uwagę zaistniały stan faktyczny, tzn. okoliczności poszczególnego przypadku.

La dispensa dall'obbligo di osservare i giorni festivi e giorni di penitenza stabiliti nei precetti della Chiesa

Lo studio riguarda la problematica della dispensa dall'obbligo di osservare i giorni festivi e giorni di penitenza, stabiliti nei precetti ecclesiastici.

L'autore ha focalizzato la sua attenzione sulle seguenti questioni particolari: l'autorità competente a dispensare, i destinatori della dispensa e la causa della dispensa.

Dalle analisi svolte emergono le condizioni che devono verificarsi affinché tale dispensa possa essere concessa: in particolare nell'atto decisionale relativo alla concessione o meno della dispensa, bisogna tener presente non solo le circostanze del caso, ma anche il carattere particolare degli obblighi che discendono dai precetti della Chiesa.